

בוקו חראם: מערכת היחסים בין שני פלגי הארגון

12 בינואר 2023

עיקרים

◀ בוקו חראם או בשמו הרשמי אהל אלסונה לדעוה ואלג'האד, הוא ארגון אסלאמי קיצוני שהחל את פעילותו בסוף שנות ה-90 ושנות האלפיים בניגריה. בשנת 2016, כשנה לאחר שנשבע אמונים לדאעש, התפצל הארגון לשני פלגים JAS ו-ISWAP. הפיצול היווה נקודת פתיחה לשורה ארוכה של עימותים בין פלגים אלה, אשר נמשכים גם היום והם גבו מספר רב של הרוגים משני הצדדים.

◀ מותו של אבו-בכר שקאו (Abubakar Shekau) מנהיג בוקו חראם בעבר ו-JAS לאחר הפילוג, במאי 2021, היווה נקודת מפנה משמעותית במערכת היחסים בין הפלגים. הפלג של שקאו נחלש עקב מפלות קשות ועריקות המוניות של פעילים לשורות ארגון ISWAP ובשל פעילות נגדו של כוחות ביטחון של מדינות האזור (במיוחד ניגריה). ISWAP לעומת זאת, התחזק משמעותית והרחיב את תחום פעילותו בצפון מזרח ניגריה ואיזור אגם צ'אד.

◀ מגמת התחזקותו של ISWAP במקביל להיחלשות JAS גרמה לקטיעת הרצף הטריטוריאלי של השטח שהוחזק על ידי JAS בצפון מזרח ניגריה ואיזור אגם צ'אד ויצרה שני כוחות (המשתייכים ל-JAS) מופרדים על ידי שטח שבשליטת ISWAP. דבר אשר עלול להוביל להחרפה משמעותית בעימותים ולגביית מחיר כבד משני הפלגים. הנהנות העיקריות מהחרפה זו עשויות להיות מדינות האיזור (ובמיוחד ניגריה) הרואות בשני הפלגים איום על יציבותן.

◀ להערכתנו, המאבק בין הפלגים עתיד להימשך ואף להחריף בתקופה הקרובה והוא יפגע בכוחם ופעילותם של שני הפלגים. ISWAP ימשיך לפעול כארגון העיקרי בכל הקשור לפעילות הטרור הג'יהאדיסטית בניגריה ובאיזור אגם צ'אד. JAS ימשיך בעיקר לנסות לבנות מחדש את יכולותיו.

הפילוג ומשמעותיו

◀ נקודת הזמן המדויקת בה הופיע ארגון בוקו חראם¹ או בשמו הרשמי ג'מעאת אהל אלסונה לדעוה ואלג'האד (בתרגום חופשי: קבוצת אנשי הסונה לדעוה ולג'האד), אינה ידועה בוודאות, נהוג להעריך את זמן הקמתו בסוף שנות ה-90 ותחילת שנות ה-2000. הוא הוקם בעיר מאידוגורי (Maiduguri) בצפון-מזרח ניגריה. בשנותיו

¹ השם בוקו חראם, אשר מתאר את סלידת הארגון מהשפעות מערביות, אינו שמו הרשמי של הארגון, הוא אינו מקובל על מנהיגיו אך הפך לשם המקובל לזיהויו בציבור הרחב.

הראשונות הדמות שהייתה מזוהה איתו יותר מכל ונחשבת למייסדת הארגון היא של **מחמד יוסוף (Mohammad Yusuf)**.

◀ בשנת 2009 חווה בוקו חראם את אחת מנקודות השפל המשמעותיות בתולדותיו כאשר כוחות ביטחון ניגריים פשטו על המתחם המרכזי של הארגון במאיודוגורי, הרסו אותו והרגו כ-1,000 פעילים, ביניהם מחמד יוסוף שהוצא להורג. אחד מסגניו של יוסוף, אבו-בכר שקאו, מונה כמנהיג החדש ופתח במלחמה כוללת נגד הממשל וכוחות הביטחון בניגריה, שגבתה מאז 2010 עשרות אלפי הרוגים והשפיעה על מיליוני בני אדם (International Crisis Group, אפריל 2014).

◀ בשנת 2015 נשבע שקאו אמונים למדינה האסלאמית ולמנהיגה **אבו-בכר אלבע'דאדי**. מפלות שספג בוקו חראם בשנים 2015-2016 ערערו את מעמדו של שקאו כמנהיג ועוררו ביקורת על הנהגתו בקרב בכירים בשורות הארגון. באוגוסט 2016 הכריזה הנהגת המדינה האסלאמית כי **אבו-מצעב אלברנאווי (Abu-Musab al-Barnawi)**, בנו של מחמד יוסוף, מונה כמחליפו של שקאו כמנהיג בוקו חראם שישנה את שמו למחוז אפריקה של המדינה האסלאמית (**Islamic State in West Africa Province – ISWAP**). למרות ששקאו לא הסכים לקבל את מרות המנהיג החדש, הוא הכריז כי הוא עדיין נאמן לארגון המדינה האסלאמית². כך התפצל בוקו חראם לשני פלגים: ISWAP בהנהגת אלברנאווי³ והשני בהנהגת שקאו, תוך שהוא שומר על שמו הרשמי והמקורי של הארגון (שמעתה ייקרא על פי תרגום שמו לאנגלית - **Jamā'at Ahl as-Sunnah lid-Da'wah wa'l-JAS – Jihād**) (GICS, אפריל 2019).

◀ לאחר הפיצול, פעילי ISWAP, שהיה הפלג החלש יותר בתקופה זו, העתיקו את מוקד פעילותם לצפון מחוז **בורנו (Borno)** שבצפון מזרח ניגריה ולאזור אגם צ'אד אשר כולל שטחים השייכים גם לצ'אד ולניז'ר. JAS, הפלג החזק יותר באותה תקופה, שמר על בסיס פעילותו בדרום מחוז בורנו ובמיוחד **ביער סמביסה (Sambisa)**, מעוזו מזה שנים, דרומית למאיודוגורי.

◀ ההבדל בין הפלגים בא לידי ביטוי בדפוס הפעולה שלהם: בעוד JAS לא בוחל לבצע תקיפות גם נגד מטרות אזרחיות ואף לפגוע במוסלמים הנחשבים, לתפיסתו, ככופרים, ISWAP תוקף בעיקר מטרות צבאיות באמצעות פשיטות על בסיסים ומבצע מארבים לשיירות צבאיות ונמנע מפגיעה במוסלמים. בשנים שלאחר הפיצול התרחשו לעיתים קרובות עימותים בין הפלגים, הן בגלל הסמיכות של איזורי הפעילות והן בשל ביקורת שהביע כל פלג על האידיאולוגיה והפעילות של הפלג השני (ISS, יולי 2018).

² באופן רשמי שני הפלגים נאמנים לארגון המדינה האסלאמית, עם זאת, ההנהגה המרכזית לא מכירה ב-JAS כחלק מהמערך הארגוני הגלובלי שלה. בשנת 2018 אף פורסם ספר מטעם המדינה האסלאמית, שכתבו שני בניו של מחמד יוסוף, המציג את שקאו ככופר וכ"גידול סרטני" שיש להסיר מגוף החברה האסלאמית ("Slicing Off the Tumour": The History of Global Jihad in Nigeria, as Narrated by the Islamic State, 2018).

³ אבו מצעב אלברנאווי נודע כמנהיג הראשון של ISWAP אך ככל הנראה איבד את מקומו כמנהיג הארגון לטובת פעילים אחרים על אף שלכאורה נותר בחיים. דיווחים שונים לאורך השנים טענו מספר פעמים שהוא חוסל על ידי כוחות הביטחון הניגריים, אך לא הובאה ראיה חד משמעית לכך, ו-ISWAP מעולם לא הכריז על מותו. על פי דיווחים אחרים, הוא עודנו חי ועדיין ממלא תפקיד בכיר בהנהגת ISWAP. אין ודאות באשר למנהיג ISWAP כיום, וישנם דיווחים לפיהם הארגון מונהג על ידי מפקדי שדה בכירים בנוסף למועצת שורא (International Crisis Group, מרץ 2022).

מימין: מחמד יוסוף בעת מעצרו ולפני הוצאתו להורג ב-2009 (חשבון הטוויטר של mainaram global, 29 בנובמבר 2020). משמאל: אבו-בכר שקאו (חשבון הטוויטר של Plus Nigeria, 1 בדצמבר 2020)

מערכת היחסים בין הפלגים והשפעותיה

◀ ב-20 במאי 2021 תקפו פעילי ISWAP את מעוז JAS ביער סמביסה. לאחר שעות של לחימה, דווח כי שקאו, מנהיג JAS, ביקש לדון עם מנהיגי הכוחות התוקפים בתנאים להפסקת אש. האחרונים דרשו ממנו לוותר על תפקידו כמנהיג JAS ולהורות ללוחמי ארגונו להישבע אמונים ל-ISWAP. במהלך השיחה ככל הנראה פוצץ שקאו חגורת נפץ סמויה שעטה על גופו תוך וגרם למותו ולמותם של מספר פעילים בכירים ב-ISWAP שהיו נוכחים בשיחה (HumAngle, 20 במאי 2021).⁴

◀ במהלך התקפה זו דווח כי פעילי JAS רבים נהרגו או נתפסו ביער סמביסה ונטען כי רבים מהם ביקשו להצטרף לכוחות ISWAP (אלנבא' גיליון 293). ב-25 ביוני 2021 פרסמה זרוע המדיה של ISWAP סרטון המתעד לוחמים שונים, שככל הנראה השתייכו ל-JAS, המכריזים על הצטרפותם ל-ISWAP ועל נאמנותם למנהיג המדינה האסלאמית **אבו-אבראהים אלהאשמי אלקרשי**. הדוברים בסרטון דיברו במספר שפות מקומיות, ערבית ואנגלית. במהלך הסרטון נראות קבוצות פעילי ISWAP המכריזים על נאמנותם למדינה האסלאמית ובסופו נראית פשיטה על בסיס צבאי של צבא ניגריה ולוחם שלכאורה השתייך בעבר ל-JAS מכריז על הצלחת הפשיטה המעידה על חוזק האיחוד בין הפלגים (זרוע המדיה של ISWAP, 25 ביוני 2021).

◀ ב-18 בספטמבר 2021 פורסם סרטון על ידי ISWAP בו מתועדים לכאורה לוחמי JAS שנתפסו על ידי ISWAP באיזור יער סמביסה. פעילי ISWAP המופיע בסרטון פונה לפעילי JAS ומפציר בהם להצטרף ל-ISWAP ולנטוש את מנהיגיהם הכופרים תוך הבטחה שלא יעונה להם כל רע אם יעשו זאת, כפי שעשו פעילי JAS רבים אחרים. עם זאת, הוא גם איים כי פעילים שיסגירו עצמם לצבא הניגרי לא יזכו לחנינה וייחשבו בוגדים (זרוע המדיה של ISWAP, 18 בספטמבר 2021).

⁴ ראו פרסום מרכז המידע למודיעין וטרור מ-26 במאי 2021 "מבט לג'יהאד העולמי" (19-26 במאי 2021).

**שבויי JAS (לכאורה) בידי לוחמי ISWAP ביער סמביסה
(זרוע המדיה של ISWAP, 18 בספטמבר 2021)**

**פשיטת ISWAP על בסיס צבא ניגריה
(זרוע המדיה של ISWAP, 25 ביוני 2021)**

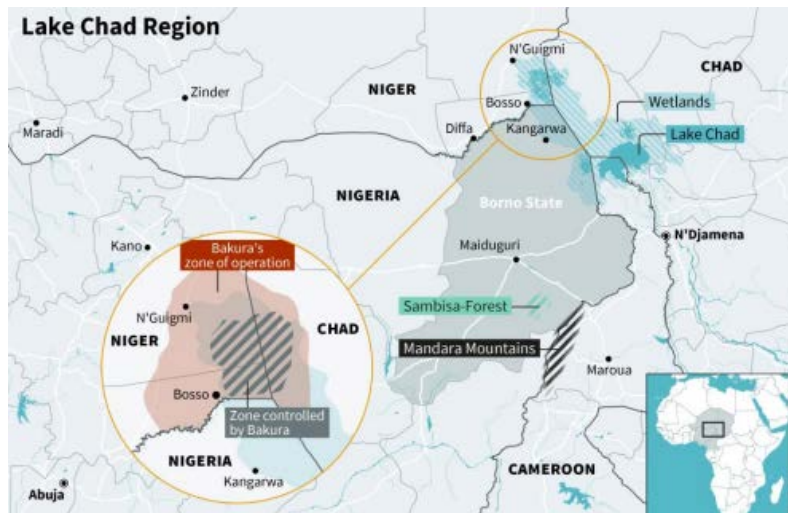
◀ בחודשים שאחרי מותו של שקאו כוחו של JAS נחלש משמעותית ורבים מפעיליו נהרגו, ערקו ל-ISWAP או הסגירו עצמם לכוחות הביטחון הניגרים (ניו יורק טיימס, 23 בספטמבר 2021). עם זאת, ב-27 בספטמבר 2021 תקפו לוחמי JAS בהנהגת **באקורה דורו (Bakura Doro)**, מנהיג בכיר בארגון, מחנה של ISWAP לחופי אגם צ'אד, בקרבת גבול ניגריה וניז'ר. התקיפה, שלפי הדיווחים נהרגו בה פעילי ISWAP רבים, בוצעה כפעולת תגמול נגד ISWAP בעקבות המפלול הרבות שספג JAS בתקופה שלפני כן. באקורה, שנודע כמנהיג בכיר ב-JAS עוד כשהארגון הונהג על ידי שקאו, נחשב לאחד המועמדים הפוטנציאליים לרשת את שקאו (HumAngle, 28 בספטמבר 2021).

◀ העימותים בין הפלגים נמשכו עד היום ובמיוחד בחודשים האחרונים. בין האירועים המרכזיים שעליהם דווח: קרבות באיזור יער סמביסה בהם נהרגו 34 פעילים משני הצדדים (Anadolu Agency, 24 באפריל 2022); חיסול של שני מנהיגים ב-JAS בפשיטה של לוחמי ISWAP על בתיהם (PM news Nigeria, 21 בספטמבר 2022); שתי פשיטות של לוחמי JAS על מחנות ISWAP באיזור יער סמביסה וסדרת פעולות תגמול בעקבותיהן שגבו את חייהם של עשרות פעילים משני הפלגים (The East African, 7 בדצמבר 2022)⁵; בתגובה לאירוע זה בוצעה פשיטה כמה ימים לאחר מכן של כוחות ISWAP על מחנה JAS באיזור יער סמביסה שגרמה לבריחת פעילי JAS תוך נטישת נשותיהם וילדיהם (Zagazola, 12 בדצמבר 2022)⁶; פשיטה של כוחות JAS בהנהגת באקורה על מספר מחנות ISWAP בסמוך לגבול ניגריה-ניז'ר, בחילופי האש בין הצדדים נהרגו עשרות לוחמים משני הצדדים (Zagazola, 31 בדצמבר 2022)⁷; תקיפה נוספת של כוחות JAS בהנהגת באקורה שבסופה כבשו פעילי JAS שני בסיסי פעילות של ISWAP באגם צ'אד. 35 פעילי ISWAP נהרגו (Punch Nigeria, 8 בינואר 2023).

⁵ ראו פרסום מרכז המידע למודיעין וטרור מ-7 בדצמבר 2022 "מבט לג'יהאד העולמי" (7-1 בדצמבר 2022).

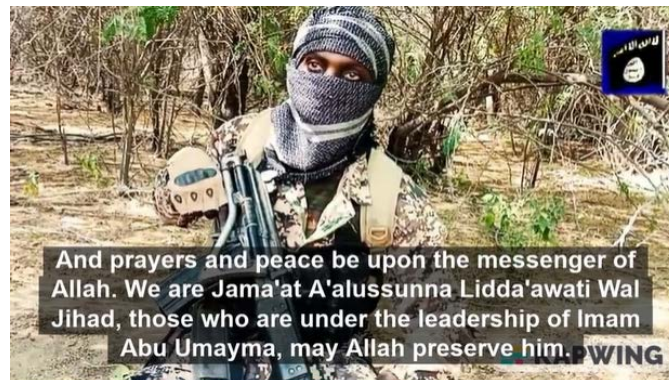
⁶ ראו פרסום מרכז המידע למודיעין וטרור מ-14 בדצמבר 2022 "מבט לג'יהאד העולמי" (14-8 בדצמבר 2022).

⁷ ראו פרסום מרכז המידע למודיעין וטרור מ-4 בינואר 2023 "מבט לג'יהאד העולמי" (29 בדצמבר-4 בינואר 2023).

פעילות שני פלגי בוקו חראם באיזור אגם צ'אד (MEGATRENDS Africa)

◀ נראה שמאז מותו של שקאו הרחיב ISWAP את תחום פעילותו דרומה לאיזור יער סמביסה (דרומית למאיודוגורי), ואף דרומה משם לכיוון מזרח ניגריה. בהתאם לכך נחלש כוחו של JAS והוא פעיל כיום בשני איזורים מנותקים ביניהם על ידי שטח שבשליטת ISWAP: כוח שנמצא באיזור אגם צ'אד במשולש הגבולות צ'אד-ניז'ר-ניגריה ומונהג על ידי באקורה דורו (אבו אמימה)⁸, וכוח בהנהגת **עלי נגולדה (Ali Ngulde)** שממוקם באיזור הרי **מנדרה (Mandara)** שבגבול קמרון-ניגריה, דרומית לאיזור יער סמביסה. ISWAP ככל הנראה לא מונהג כיום על ידי מנהיג יחיד אלא על ידי מספר מפקדים אשר תחתיהם פועלים לוחמים המאוגדים בתתי קבוצות. אין וודאות לגבי הפיקוד האופרטיבי של ISWAP בשטח ולא ברור האם ישנה קבוצת הנהגה מוצהרת אשר מנחה את האסטרטגיה המבצעית של הארגון (International Crisis Group, מרץ 2022).

לוחם JAS מצהיר על נאמנותו לבאקורה דורו (זרוע המדיה של JAS, 14 בדצמבר 2022).

⁸ בסרטון שפורסם ב- 14 בדצמבר 2022 על ידי JAS נראה פעיל שבין היתר מכריז על סיום תקופת הנהגתו של שקאו ועל נאמנות פעילי הארגון לאבו-אמימה (Abu Umayma) אחד הכינויים של באקורה דורו (זרוע המדיה של JAS, 14 בדצמבר 2022).

סיכום

◀ להערכתנו, המאבק ארוך השנים בין שני פלגי בוקו חראם עתיד להמשך ואף להחריף בתקופה הקרובה. חולשתו של JAS לעומת התחזקותו של ISWAP עשויות אמנם להטות את הכף לטובת האחרון, אך יכולת הישרדותו של JAS לאחר מותו של שקאו והיערכותו מחדש כשני תתי-ארגון תחת הנהגה שונה עשויה להצביע על יכולתו של פלג זה להתאים עצמו למציאות החדשה ולשמר את כוחו בתקופה הקרובה.

◀ להערכתנו, ISWAP ימשיך לפעול כארגון העיקרי בפעילות הטרור הג'יהאדיסטי בניגריה ובאיזור אגם צ'אד בתקופה הקרובה תוך שהוא מהווה איום ביטחוני משמעותי. עם זאת, העימות המתמשך בינו לבין JAS עשוי לפגוע בכוחם ויכולת הפעילות של שני הפלגים באופן שיאפשר מערכה מוצלחת נגדם מצד מדינות האיזור אשר תפחית את האיום שהם מהווים למדינות אלו.